

В. Кизилова, так само, як і Ю. Мариненко, чітко виявила свої оцінні критерії, які відбивають природу психологічного роману, а не того типу роману, який створив Самчук.

Таким чином, діалог з приводу своєрідності художнього світу Самчука триває, розширюється і поглиблюється. Його не знімають ні проблемно-тематичний, ні пообразний, ні жанрово-стильовий, ні наратологічний підходи до текстів письменника-емігранта. Стає очевидною необхідність виходу за межі однонаціонального контексту, щоб відтінити різні можливості різних моделей фіктивного світу і концепцій, типів людини, героя (антигероя).

КАТЕГОРІЯ «ЗМІНИ» У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ

Ф. ДЕ СОССЮРА

*Присяник Оксана, доктор філологічних наук професор,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

Згідно з науковою концепцією Ф. де Соссюра, мова – це конвенційна система відношень, яка є незмінною в кожний момент свого існування; це не означає, що протягом віків мовна система першої спільноти не змінюється. Навпаки, вона змінюється постійно. Відбувається це завдяки мовленню й індивідуальним інноваціям, запроваджуваним мовним колективом на засаді, описаній Г. Тардом, у відношенні «інвенція – наслідування». Проблема лише в тому, що безпосереднього впливу на мовну систему таку, якою вона є тут і зараз, не має ніхто – ні окремих індивідів, ні весь колектив (тобто всі носії мови одночасно, адже *мовний колектив* – це просто узагальнена назва сукупності реальних носіїв мови). Вони можуть здійснювати інноваційні кроки, проте їхні наслідки виявляються згодом і, цілком можливо, не так, як собі це планували ініціатори. Абсолютно неможливо, щоб усі носії мови одночасно захотіли внести у свою мовленнєву практику та мовні навички ту саму істотну зміну.

Якщо додамо до цього факт, що для Соссюра найбільш істотними (типологічно значущими) у мові були граматики й фонологія, а не лексика (яку він зараховував до граматики), то у своєму розумінні мови як соціальної інерції він мав рацію.

Звернімося до першоджерела. Проблемі перманентного історичного розвитку мови Соссюр присвятив досить багато місця під час своїх інавгураційних лекцій у Женеві (одну з них він присвятив проблемі тривання мови в часі, іншу – перманентним змінам у мові). Формулювання «мова має історію» і «мова постійно змінюється» там повторюються багаторазово. Якщо спробувати синтетично підсумувати сказане ним у лекціях, можна це зробити трьома цитатами: «Отже, ми постулюємо абсолютний характер засади неперервної зміни мов. Не можна знайти такої мови, котра перебувала б у стані спокою й нерухомості» [1, с. 47], «Мова змінюється, завжди тільки змінюється, але ніколи не відбувається виникнення чи створення нової мовної даності, яка у своєму існуванні відрізнялася б від того, що їй передує, і від того, що за нею слідує» [там само] і «Ці дві засади неперервності й мінливості мови зовсім не суперечать одна одній, їхній взаємозв'язок настільки тісний та очевидний, що при спробі ігнорувати одну засаду ми відразу ж порушимо й другу, навіть не усвідомлюючи цього» [там само].

Мовна політика держави може знищити той чи той діалект (ту чи ту мову), змусивши наступні покоління відмовитися від рідної мови й перейти на спілкування іншим кодом (наприклад, іншим діалектом, соціолектом чи літературною мовою). Можна через мовну політику змусити частину населення вживати одні слова чи форми і не вживати інших (що матиме результати лише за якийсь час, але суттєво не змінить системи мови), проте немає жодної можливості зробити це на засаді свідомої реформи так, щоб якимось суттєво змінилася граматично-фонетична система цієї мови як знакової системи (наприклад, увести додаткову граматичну категорію, додати чи усунути фонему чи фонематичну рису, впровадити реформою новий тип речень). Коли І. Бодуен де Куртене стверджував, що мова є інструментом спілкування й людина має

право вдосконалювати свій інструмент, він мав на увазі мовну діяльність як прагматичну функцію, а не мовну систему як закорінену у свідомості семіотичну функцію. Нікому при здоровому глузді не спаде на думку впроваджувати мовні реформи, спрямовані на зміну мовної системи. На переконання Ф. де Соссюра й І. Бодуена де Куртене, письмо не має прямого стосунку до мовної системи, а саме реформи письма найчастіше розуміють як «мовні реформи». Те саме стосується й літературної мови як кібернетичного утворення, яке також не є органічним складником мовної системи, а лише вторинним продуктом культурної обробки мови, досить вузько спрямованим і вживаним лише невеликою частиною носіїв цієї мови. Слід і тут підкреслити, що всі дискусії про «мовну політику» і «мовні реформи» завжди пов'язані саме з літературною мовою, а не мовою як такою. Соссюр же досліджував не штучне культурно-цивілізаційне утворення, яким є літературна мова, а людську мову як антропологічну функцію суспільної життєдіяльності [2; 3].

Список використаних джерел

1. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике / Вступит. статья и комментарии Н. А. Слюсаревой. Москва: Прогресс, 1990. 274 с.
2. Просяник О. П. Фердинанд де Соссюр: деміфологізація концепції: монографія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2018. 276 с.
3. Saussure F. de. *Écrits de linguistique générale*, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil. Paris : Gallimard, «Bibliothèque des idées», 2002. 353 p.